

تحلیل هفته

شماره: 499

(20 - 24 عقرب 1404 هـ ش)

تغییر سیاست خارجی تاجکستان در قبال امارت اسلامی افغانستان

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- تغییر سیاست خارجی تاجکستان در قبال امارت اسلامی افغانستان 3
- نشانه‌های تغییر رویکرد تاجکستان در قبال امارت اسلامی 3
- دلایل چرخش رویکرد تاجکستان نسبت به امارت اسلامی 4
- چشم‌انداز روابط دو کشور 6
- نتیجه‌گیری 6
- پیشنهادات 7
- منابع 7

تغییر سیاست خارجی تاجکستان در قبال امارت اسلامی افغانستان

مقدمه

در میان همسایه‌های افغانستان تاجکستان تنها کشوری بود که پس از بازگشت امارت اسلامی به قدرت، رویکرد نسبتاً خصمانه علیه آن گرفت. دوشنبه عملاً با جا دادن مخالفین امارت اسلامی موسوم به جبهه مقاومت در خاک خودش و در گفتار با انتقاد از بازگشت مجدد امارت اسلامی و متهم ساختن آن بر حمایت از گروه‌های جنگجو ناسازگاری خود را با امارت اسلامی نشان داد. حتی چندبار رئیس جمهور آن کشور طرح کمربند امنیتی را در اطراف افغانستان که در دهه ۱۹۹۰ نیز ارائه کرده بود [به‌زعم خودش] برای جلوگیری از گسترش تروریسم از افغانستان به همسایگان نیز مطرح کرد.^۱ این موارد نشان‌دهنده سطح بالای بی‌اعتمادی آن کشور نسبت به حضور امارت اسلامی در افغانستان بود. چنین رویکردی را که دو شنبه در سه سال گذشته دنبال کرد نشان می‌داد که آن کشور به سادگی حاضر نیست تعامل مثبت با امارت اسلامی داشته باشد. با این وجود از حدود یک سال گذشته به این سو دوشنبه از مواضع پیشین خود عقب‌نشینی کرده و نشانه‌های رفتاری از تغییر رویکرد آن کشور در قبال امارت اسلامی دیده می‌شود. اینکه این نشانه‌ها در چه سطحی بوده و دلالت بر چه تغییری در پالیسی دوشنبه نسبت به امارت اسلامی داشته در این مقال بررسی شده و عوامل و چشم اندازه آن مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

نشانه‌های تغییر رویکرد تاجکستان در قبال امارت اسلامی

در طول دو سال گذشته تاجکستان به صورت تدریجی و آهسته سیاست تقابل و تضاد را با امارت اسلامی کنار گذاشته و آغاز به فرستادن سکنال‌ها برای از سرگیری تعامل با امارت اسلامی کرده است. اولین موردی که نشان از عبور تعامل صفر را در دستور کار دوشنبه نشان داد، سپردن کنسولگری شهر خاروغ مرکز ولایت بدخشان تاجکستان به امارت اسلامی در ماه حمل سال ۱۴۰۲ است.^۲ سپردن این نمایندگی نشان داد که تاجکستان تمایل دارد تا از در تعامل با امارت اسلامی وارد شود. مورد دوم بازکردن بازارچه‌های مرزی میان دو کشور بود؛ بازارچه‌های مرزی میان دو کشور که در عمدتاً در ولایت بدخشان در خط مرزی میان افغانستان و تاجکستان قرار دارند قبلاً به دلیل جلوگیری از شیوع بیماری کرونا بسته شده بود و پس از رفع مسئله کرونا با رویکار آمدن امارت اسلامی همچنان بسته ماند. این بازارچه‌ها به دستور رئیس جمهور تاجکستان در اواسط سال ۱۴۰۲ با حضور مقامات محلی دو طرف بازگشایی شد.^۳ باز شدن بازارچه‌های مرزی نیز نشان داد که تاجکستان اطمینان کافی از امنیت مرزی دریافت کرده است. اقدام کلان‌تر بعدی فرستادن یکی از بلندپایه‌ترین مقامات امنیتی به کابل بود. در این اقدام دوشنبه سید مومن یتیموف رئیس کمیته امنیت دولتی تاجکستان را در اواسط سال ۱۴۰۳ به کابل اعزام کرد.^۴ این سفر که تقریباً دور از انتظار

رسانه‌ها انجام شد مهم‌ترین اقدام دوشنبه برای برقراری تماس مستقیم با کابل بود. براساس آنچه در رسانه‌ها نشر شد یتیموف سفر خود را به کابل «پرمحتوا» خوانده بود.⁵ نتیجه عملی این سفر پذیرش یک دیپلمات امارت اسلامی در سفارت افغانستان در شهر دوشنبه بود که دو ماه پس از دیدار یتیموف از کابل انجام شد.⁶ پس از وقوع زلزله مهلک در ولایت کنر دولت تاجکستان در یک اقدام بسیار چشمگیر بیش از سه هزار تن کمک بشردوستانه به آسیب‌دیدگان آن زلزله کرد. کمک‌های ارسالی شامل 24 نوع کالا و مواد ضروری از جمله آرد، روغن، شکر، برنج، پتو، خیمه، لباس و کفش برای کودکان و بزرگسالان، مواد ساختمانی مانند سیخ‌گول، تخته، کاشی و سمنت نیز برای بازسازی مناطق آسیب‌دیده بود. این کمک که آنرا می‌توان نوعی از دیپلوماسی دلجویانه خواند توانست یخ‌های موجود در فضای تعامل سرد دو کشور را آب کرده و راه را برای تعامل بهتر باز کند. پس از آن کمک سخاوت‌مندانه، دعوت از یوسف وفا والی بلخ به دوشنبه نمود که بیانگری یک بازنگری اساسی در راهبرد تاجیکستان نسبت به امارت اسلامی است.⁷ هرچند هدف سفر والی بلخ به دوشنبه شرکت در نشست مشترک با وزارت سرحدات تاجیکستان بود اما با توجه به جایگاه بالای والی بلخ در نظام امارت اسلامی سفر او را نه صرفاً دیدار سطح پایین یک والی از کشور همسایه دانست بلکه سفر مقدماتی یک فرستاده از طرف امارت اسلامی برای گسترش تعامل و روابط دو کشور در سطح بالا در آینده ارزیابی کرد. همچنان هم‌زمان با سفر والی بلخ به دوشنبه در متنی که از طرف امام‌علی رحمان رئیس‌جمهور تاجیکستان در سومین کنفرانس کشورهای مستقل مشترک‌المنافع درباره مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی در دوشنبه قرائت شد بر اهمیت ثبات در افغانستان به عنوان عاملی کلیدی برای امنیت تاجیکستان و کل منطقه تأکید شد.⁸ این چرخش نگاه رئیس‌جمهور تاجیکستان نسبت به افغانستان نیز دلالت بر این دارد که تاجیکستان در حال ترسیم نقشه راه جدیدی برای تعامل با امارت اسلامی می‌باشد.

دلایل چرخش رویکرد تاجیکستان نسبت به امارت اسلامی

دلایل چرخش سیاست خارجی تاجیکستان نسبت به امارت اسلامی به چند بخش قابل تقسیم است:

سیاست خارجی تعامل جویانه با امارت اسلامی: مورد اول که نباید نادیده گرفته شود، تمایل از قبل موجود امارت اسلامی برای توسعه روابط با تاجیکستان است. باوجودیکه تاجیکستان علم مخالفت با حکومت امارت اسلامی را به احتراز درآورده و برای مخالفین آن سنگر امن فراهم کرد اما حکومت امارت اسلامی از بدو استقرار نه‌تنها که از در تنش با دوشنبه وارد نشد بلکه همواره تمایل خود را برای داشتن روابط خوب با تاجیکستان نشان داد. به عنوان نمونه باری ذبیح الله مجاهد سخنگوی حکومت امارت اسلامی اظهار داشت: «تاجیکستان همسایه ماست و ما می‌خواهیم روابط پیشرفته‌ای با آن بسازیم. سیاست ما صفر کردن مشکلات

با همسایگان است و مسائل تنها از طریق گفت‌وگو قابل حل هستند.⁹ این موضوع نشان می‌دهد که یک طرف معادله از قبل حل شده و حرکت بعدی به طرف دیگر واگذار شده بود.

دیкте و فشار روسیه: دیкте و فشار روسیه بر تاجیکستان باشد. با توجه به اینکه نقش روسیه به عنوان یک حامی و بازیگر کلیدی در آسیای مرکزی انکارناپذیر است؛ مسکو قطعاً تمایل دارد ثبات را در افغانستان از طریق تعامل با امارت اسلامی حفظ کند تا از سرازیر شدن ناامنی به قلمرو خود جلوگیری کند. الگوی سیاست خارجی روسیه نشان می‌دهد که آن کشور به هیچ وجه حاضر نیست افغانستان ناامن شود؛ زیرا در این صورت دو پیامد مخرب برای آن کشور قابل تصور است: پیامد اول ناامن شدن آسیای مرکزی از طریق افغانستان و دیگر بهانه برای قدرت‌های خارجی مانند ایالات متحده برای حضور در منطقه.

تغییر معادله امنیتی: می‌تواند تغییر معادله امنیتی یک جانبه به دوجانبه باشد. باینکه برای تاجیکستان عوامل ناامنی مستقر در افغانستان گروه‌های چون طالبان تاجیکستانی باشد اما فربه بودن خطر داعش به‌عنوان عملی‌ترین تهدید هم برای تاجیکستان و هم برای امارت اسلامی، دوشنبه و کابل در یک جبهه واحد علیه دشمن مشترک قرار می‌دهد. از آنجایی که خطر داعش بیشتر از دیگران محرز است، دوشنبه در تلاش است تا از طریق تعامل با امارت اسلامی مشترکاً به آن رسیدگی کند.

عدم توجه به جبهات مخالف امارت اسلامی در خارج: نکته دیگر عدم توجه به جبهات مخالف امارت اسلامی توسط کشورهای دیگر به‌خصوص قدرت‌های منطقه‌ای است. در این زمینه دوشنبه به عدم مؤثریت جبهات مخالف امارت اسلامی در افغانستان مجاب شده و در صورت فقدان توجه به آنها توسط قدرت‌های بزرگ‌تر حمایت از آنها را مصروفیت بی‌فایده تلقی کرده است.

نیازمندی تاجیکستان به افغانستان در حوزه اقتصادی: نکته دیگر به عنوان محرکی قوی‌تر اقتصاد است. گسترش و توسعه تعامل اقتصادی امارت اسلامی با کشورهای همسایه افغانستان، تاجیکستان را در یک انزوای اقتصادی در افغانستان قرار داده و باعث از دست دادن سهم قابل ملاحظه در اقتصاد افغانستان می‌شود. از جانب دیگر برای تاجیکستان به‌عنوان یک کشور «محاط به خشکه مضاعف» افغانستان بهترین گزینه برای اتصال به جنوب و غرب آسیا است. موردیکه دیگران جداً اتصال منطقه‌ای از طریق افغانستان را در اولویت قرار داده اند و در صورت تعلل در این زمینه تبعات زیان‌بخشی متوجه دوشنبه خواهد شد.

فکتور سیاسی و جیوپولیتیکی: نکته دیگر سیاسی و جیوپولیتیکی این است که تاجیکستان در میدان تقابل با امارت اسلامی دچار شکست شده و ادعاها و طرح‌های امنیتی دوشنبه در خصوص امارت اسلامی با یک نادیده‌نگاری از سوی همسایگان و قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای قرار گرفته است. به لحاظ جیوپولیتیکی

نیز دوشنبه در رقابت با همسایگان به خصوص ازبکستان به عنوان رقیب اصلی در حال خالی کردن میدان افغانستان بوده که تداوم آن به لحاظ جیوپولیتیکی ضربه کلانی به دوشنبه محسوب خواهد شد.

چشم‌انداز روابط دو کشور

با توجه به ارزیابی‌های بالا حرکت دوشنبه به سمت امارت اسلامی تا کجا پیش خواهد رفت؟ ملاحظه می‌شود که منافع ملموس و عینی (امنیت مرزها، پروژه‌های اقتصادی، حفظ نفوذ) به تدریج بر اصول انتزاعی‌تر (حقوق بشر، حقوق زنان، دولت فراگیر) در استراتژی دوشنبه غلبه کرده و تاجیکستان در همان مسیری قرار گرفته که دیگران با سرعت بیشتری در آن به سمت توسعه روابط با امارت اسلامی در حرکت می‌باشند. به عبارت دیگر تاجیکستان با الگو برداری از همسایگان در حال به رسمیت شناختن واقعیت موجود و گذشتن از وضعیت مطلوب است. بنابراین، ضرورت‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی دوشنبه را به سمت تعامل مثبت کشانده و براساس روندهای موجود تاجیکستان پا به پای دیگران مسیر تعامل و برقراری روابط با امارت اسلامی را هموار می‌کند. با این وجود این نکته نیز قابل تأمل است که نباید انتظار داشت دوشنبه در این مسیر چنان حرکت کند که دیگر کشورها در حال سیر هستند. در این زمینه حرکت بسیار کند و بطی تاجیکستان که در بخش اول بررسی نشان می‌دهد که دوشنبه با گذر از رویکرد قبلی که تعارض و تضاد بود در مسیر تعامل و روابط قرار گرفته اما در این مسیر با سرعت بسیار پایینی حرکت می‌کند اما همین سرعت نشانده این است که دوشنبه تعامل بازتری با امارت اسلامی پیشه خواهد کرد زیرا واقعیت سیاسی و ضرورت‌های اقتصادی تعامل مثبت دوشنبه با امارت اسلامی را اجتناب‌ناپذیر نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

بررسی و تحلیل نشانه‌ها و الگوهای رفتاری و گفتاری کشور تاجیکستان نشان می‌دهد که رویکرد و سیاست خارجی آن کشور در قبال امارت اسلامی از سیاست تقابل و تضاد به سیاست هم‌نشینی و تعامل دچار دگردیسی بنیادی شده است. البته روندی را که دوشنبه روی دست گرفته است، با توجه به پیشینه نگاه خصمانه و بی‌اعتماد آن کشور نسبت به امارت اسلامی نه جهشی بلکه تدریجی، زمان‌بر و گام‌به‌گام است. رفتار دوشنبه نشان می‌دهد که دولت‌مردان تاجک اقدامات خود را به صورت زنجیره‌وار و با حساب آزمون و خطای طرف مقابل توسعه داده است. چنانچه از سپردن یک کنسول‌گری شروع کرده با گشایش بازارچه‌های مرزی و سپس اقدامات کلان‌تر تعامل را توسعه داده است. توسعه تعامل نشان می‌دهد که دوشنبه از بازخورد واکنش امارت اسلامی احساس رضایت داشته است. جدا از چند مورد برخوردهای سطح پایین مرزی، سیاست امارت اسلامی عدم مداخله در امور داخلی تاجیکستان و جلوگیری از وقوع هرگونه خراب‌کاری گروه‌های معاند تاجکی علیه منافع و امنیت تاجیکستان بوده است. البته در کنار این عامل دیگری نیز

در تحریک و تهیج دوشنبه برای گذر از سیاست تخاصم و تضاد به رویکرد تعامل و مشارکت دخالت داشته که اهم آنها مورد تحلیل قرار گرفت. در چشم‌انداز آینده به نظر می‌رسد که منافع ملموس امنیتی و اقتصادی در کنار سایر ملاحظات، مقامات تاجک را برای توسعه تعامل با امارت اسلامی مجاب کرده و روند موجود نشان می‌دهد که دوشنبه ولو با سرعتی بسیار بطلی نسبت به دیگران در مسیر تعامل مثبت با امارت اسلامی در حرکت است. بنابراین، می‌توان انتظار داشت که روابط دو کشور در آینده قابل پیش‌بینی تدریجاً به سطوح بالاتری از تعامل اقتصادی و امنیتی ارتقا یابد. اگرچه شاید این روند با توجه به وجود بی‌اعتمادی چندین ساله با نوسانات و کندی همراه باشد اما در نهایت اجتناب‌ناپذیری تعامل مثبت با امارت اسلامی تحت تأثیر واقعیت‌های سیاسی و ضرورت‌های اقتصادی، حرکتی است که دوشنبه باید آنرا طی کند.

پیشنهادهای

با توجه به ارزیابی‌های فوق چند پیشنهاد قابل ارائه است:

1. امارت اسلامی بیشتر از پیش در راستای ایجاد اعتماد تاجکستان اقداماتی انجام دهد؛
2. لازم است برای گسترش بیشتر تعامل دو کشور، مجراهای دیپلماتیک برای تعامل میان دو کشور باز شود؛
3. شرایط موجود افغانستان فرصت‌های اقتصادی بسیار خوبی را برای تاجکستان مهیا کرده است؛ بنابراین لازم است تا آن کشور حرکت برای تعامل مثبت و گسترش روابط با امارت اسلامی سرعت بیشتری ببخشد.
4. برای توسعه روابط لازم است دو کشور کمیته‌های مشترک سیاسی-امنیتی و اقتصادی ایجاد کنند.

منابع

1. چرا تاجیکستان به دنبال کمربند امنیتی در اطراف افغانستان است؟. خبرگزاری ایرنا، تاریخ نشر: ۱۴۰۳/۸/۳ [قابل دسترسی:](#)
2. مدیریت کنسولگری افغانستان در «خاروغ» تاجیکستان به طالبان سپرده شد. خبرگزاری تسنیم؛ تاریخ نشر ۱۴۰۲/۱/۱۳ [قابل دسترسی:](#)
3. بازارهای مرزی تاجیکستان با افغانستان فعال شدند. خبرگزاری ایرنا، تاریخ نشر ۱۴۰۲/۶/۱۴ [قابل دسترسی:](#)

4. تاجیکستان و طالبان؛ دشمنان دیروز، دوستان فردا؟، خبرگزاری جمهور. تاریخ نشر ۱۴۰۳/۶/۲۲ [قابل دسترسی:](#)

5. همان

6. تاجیکستان با پذیرش دیپلمات طالبان در دوشنبه موافقت کرد. خبرگزاری شفقنا، تاریخ نشر ۱۴۰۳/۸/۱۵

[قابل دسترسی:](#)

7. سفر والی طالبان به تاجیکستان در میان نگرانی‌های امنیتی دوشنبه. سایت رادیو آزادی، تاریخ نشر

۱۴۰۴/۸/۲ [قابل دسترسی:](#)

8. امامعلی رحمان: ثبات افغانستان کلید امنیت تاجیکستان و منطقه است. اتحاد نیوز؛ تاریخ نشر

۲۴/کتبر/۲۰۲۵ [قابل دسترسی:](#)

9. تغییر سیاست تاجیکستان؛ از موضع سختگیرانه تا تعامل با طالبان. خبرگزاری تسنیم. تاریخ نشر

۱۴۰۴/۷/۱۰ [قابل دسترسی:](#)

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می‌باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش‌های دقیق و بی‌طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنای پالیسی‌ها در افغانستان و منطقه فعالیت می‌کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org

: +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrsaf.org

info@csrsaf.org